

УДК 321.7:303.833.5

Смирнова К. Є.*Здобувач кафедри політології Донецького національного університету*

«АРАБСЬКА ВЕСНА»: ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНІ

Автор аналізує теоретичні підходи, які застосовуються до дослідження сутності, причин виникнення і наслідків масштабних протестів і повстань на арабському сході, які отримали назву «арабської весни», зокрема теорій революції і соціальних рухів, демократичного транзиту, демонстраційного ефекту і дифузії.

Ключові слова: «арабська весна», революція, народні рухи, режимні трансформації.

Минуло майже три роки після початку перших народних виступів в Тунісі, які спровокували масштабну протестну хвилю по всьому арабському світу і призвели до усунення від влади диктаторів в чотирьох країнах регіону, похитнули режими у декількох інших, породивши надії на швидкий кінець «ери авторитаризму». Однак, перші оптимістичні очікування дуже швидко змінились скептицизмом щодо позитивного виходу «арабської весни» — таку назву отримали події — коли повстання і рухи протестів зустрілися зі стійким режимним спротивом, а на зміну єдності антиавторитарних коаліцій прийшов розкол і загострення ідеологічних конфліктів, що інколи приймали насильницькі форми, відносно мирні протести переросли у збройні протистояння.

Відображенням складності політичних процесів на арабському сході, неоднозначності їх результатів стали запеклі дискусії щодо визначення подій і їх потенційних наслідків. Дослідники почали шукати шляхи, які допомогли б проникнути у сутність і причини неочікуваного для них феномену. Актуальність даної проблематики обумовлюється не тільки вагомим впливом арабських країн на політичну динаміку регіону і світу в цілому, але й виникненням подібних до «арабської весни» рухів протесту в інших країнах — Ізраїлі, Іспанії, Греції, Індії, Туреччині тощо. На нашу думку, аналіз подій в арабському світі допоможе глибше зрозуміти тенденції сучасного політичного розвитку, а також збагатити теорії політичних змін.

Історіографія «арабської весни», яка притягнула до себе увагу багатьох науковців у різних частинах світу, сьогодні налічує сотні статей і масштабних досліджень. Однак теоретико-методологічний аспект проблеми, на наш погляд, не отримав достатнього висвітлення. Більшість авторів зосереджується на поточних подіях, засновуючи аналіз на «апріорних» теоретичних схемах і концептах, обраних відповідно до власних поглядів без достатнього попереднього обґрунтування, будь то «революція», «демократичний транзит» тощо. Можливо, теоретичні слабкості їх робіт пов'язані з труднощами переходу від пояснень стабільності, витривалості авторитаризму, характерних для близькосхідних досліджень протягом багатьох років, до необхідності осмислювати динамічні процеси.

Серед науковців, які звертаються до теоретичних проблем дослідження «арабської весни», слід згадати Л. Вея [27], Л. Даймонда [18], Х. Дабаші [16; 17], Б. Айята [15], Д. Соренсена [22]. Роботи Х. Дабаші і Б. Айята вирізняє широта аналізу і розгляду подій у контексті регіональних і глобальних трансформацій, зокрема завершення ери «постколониалізму» і пов'язаних з ним ідеологій, перетворення громадянських рухів на основну рушійну силу політичних змін. Серед робіт російських дослідників глибиною осмислення вирізняються статті І. Кудряшової [4; 5], М. Сапронової [8]. І. Кудряшова розглядає події через призму дестабілізації політичних режимів. Вона підкреслює автохтонну природу протестів і висловлює думку щодо зародження п'ятої хвилі демократизації. М. Сапронова аналізує причини революцій, особливу увагу звертаючи на наявність внутрішніх суспільно-політичних протиріч, а також міжнародні фактори. Стаття ще одного російського дослідника, К. Труєвцева [11], присвячена аналізу ходу заворушень в арабських країнах, технологій їх розвитку, учасників і структур, задіяних у подіях, в контексті процесу глобальної політичної турбулентності. Варто зазначити, що в Україні «арабська весна» не стала предметом детального вивчення. Певним чином її торкаються Ж. Ігошина [3], І. Семиволос [9], В. Юрчак [13]. В. Степаненко [10] проводить аналогії між українським Майданом-2004 і його наслідками і «арабською весною», демонструючи, що успішна революція і демократизація залежать не стільки від вуличних акцій, скільки від здатністю суспільства сформувати потребу в своєму власному оновленні та захищати суспільні зміни.

У статті ми ставимо за мету проаналізувати можливі теоретико-методологічні підходи до вивчення сутності і причин хвилі масових протестів і повстань в регіоні, які отримали назву «арабської весни»,

оцінити їх пояснювальний потенціал і спробувати віднайти власний теоретичний шлях, який дозволив би надати адекватні інтерпретації цього феномену.

Основні труднощі концептуалізації «арабської весни» полягають у незавершеності процесу змін, які вона породила, продовженні боротьби і неоднозначності результатів протистояння між авторитарними режимами і опозицією в окремих країнах, а також різних траєкторіях, які отримала «арабська весна»—від незначних виступів до масштабних перетворень, від мирних протестів до громадянської війни і розколу держави. Останній момент обумовив виникнення ідеї щодо неможливості розробки спільного теоретичного інструментарію і розгляду «арабської весни» як цілісного феномену.

На нашу думку, останню все ж таки доцільно розглядати як єдине явище, хоча і з врахуванням локальної специфіки її прояву в окремих країнах. Миттєвість, з якою прагнення змін і настрої протесту охоплювали різні прошарки суспільства на величезній території арабського Сходу, приблизно однакова тактика дій протестувальників, схожість гасел і цілей, постійні посилення на події в сусідніх країнах як на частину спільного підйому, відчуття взаємної солідарності підтверджують доречність їх бачення як єдиної «хвилі».

Саме хвилеподібний характер протестів, які з дивною миттєвістю охоплювали державу за державою, викликав аналогії із попередньою хвилею змін регіонального масштабу—«оксамитовими революціями» 1989–1990 рр. у Східній та Центральній Європі [25]. Дійсно, обидві були поєднані з пробудженням суспільства, масштабними рухами протесту, які кинули виклик авторитарним глибоко вкоріненим силам. Деякі дослідники стверджували, що повстання на Близькому Сході, провіщають політичні трансформації настільки ж значні, як і в 1989 р. являють собою хвилі демократичних революцій, обумовлені прагненнями до свободи [24, с. 23–24]. Зокрема російська дослідниця Кудряшова І. зазначає, що події «арабської весни» слід розглядати як «рух від режиму гегемонії до режиму участі», як п'яту хвилю демократизації, яка запізнилась із причини міцних позицій авторитаризму на Близькому Сході [4].

Розглядаючи події з цієї перспективи, логічно було б звернутися до теорії демократичних транзитів у якості пояснювального інструменту. Однак наскільки адекватними є оцінки «арабської весни» як чергової хвилі демократизації

На це питання важко відповісти однозначно. З одного боку, очевидно, що люди повстали проти свавілля та диктатури авторитарної влади. Це доводять вимоги демократичних реформ і свободи, які висувались практично у всіх країнах «арабської весни» [11, с. 32–33]. Навіть там, де повалення режимів не стояло на порядку денному, протестувальники вийшли на вулиці заради змін, які зробили б уряди більш демократичними і підзвітними, надали б громадянам реальні можливості впливати на процес прийняття рішень у державі.

І все ж таки нам здається, демократія тут не є метою в собі, демократією заради себе самої. Учасники протестів, насамперед, палко прагнули свободи, яка б дозволила їм робити свій власний вибір, покласти край корупції, політичному кумівству, непотизму та репресіям [23, с. 5]. Для багатьох протести були не просто прагненням вільно обраного уряду. Вони включали цілий набір вимог, зокрема забезпечення соціально-економічних прав і гідного життя.

Але найголовнішим є те, що уявлення протестувальників і повстанців щодо майбутнього мали доволі розпливчастий характер. За влучними висловом С. Жижєка, вони являли собою дух революції без самої революції — тобто без конкретної програми змін. На відміну від революцій у Східній Європі в 1989 році, які були свідомо націлені на трансформацію деспотичних органів управління у ліберальні демократії на кшталт країн Західної Європи, арабські повстання не передбачали чіткої моделі держави [20]. В них приймали участь представники різних прошарків населення з відмінними порядками денними. Тимчасова єдність була заснована скоріше на ненависті до попереднього режиму, ніж на наявності позитивної стратегії перетворень, в результаті чого утворені під час протистояння антиавторитарні коаліції швидко розпадалися після досягнення першочергової мети — усунення керівника держави від влади. Навіть серед тієї частини учасників протестів, яка дійсно прагнула перебудови політичних систем на основі принципів демократії, рівних прав для всіх громадян, не було чіткого уявлення щодо їх змісту і шляхів їх втілення у життя.

Якщо посткомуністичні трансформації вели до реального просування шляхом демократичних реформ, то за результатами «арабської весни» на даний момент тільки в одній країні — Тунісі — можна констатувати певні зрушення у формі правління, які, однак, ще не стабілізувались, адже нова Конституція перебуває у стадії розробки і нинішній політико-інституційний дизайн має тимчасовий характер. Отже не можна скидати з розрахунків потенціал відновлення реставраційних тенденцій. В Лівії,

де також відбулося повалення диктатури, створення нових політичних інститутів стикається з багатьма проблемами, найголовнішою з яких є надзвичайна слабкість центрального уряду і фактичний розкол держави, яка перебуває на межі колапсу. В Єгипті старі авторитарні структури влади залишились недоторканими, що полегшило відновлення «дореволюційного» статус-кво після «народного військового перевороту» і усунення від влади президента Мохаммада Мурсі.

Таким чином, теорії демократичного транзиту не здатні забезпечити адекватного пояснення сутності, причин і наслідків змін. Одночасно «хвилеподібність» «арабської весни» робить можливим залучення теорії демонстраційного ефекту і дифузії, яка використовувалась у тому числі і при аналізі «хвиль демократизації». Вони частково пояснюють час виникнення і більш-менш схожі форми, які отримували рухи протестів у різних структурних контекстах. Географічна близькість, культурна і етнічна спорідненість, певна подібність попереднього політичного і соціально-економічного розвитку, по-перше, обумовлювали взаємний вплив арабських країн одна на одну, а по-друге, вказували на можливу наявність спільних закономірностей, які керують шляхом їх історичної зміни.

Ми можемо зробити припущення, що в окремих державах повстання так і не відбулися б або вибухнули значно пізніше, якби не приклад сусідів. Успіхи учасників революційних рухів очевидно надихали їх «колег» в інших частинах регіону. Вони частково копіювали засоби дій, використовували вдалі ноу-хау попередників — організацію протестів через соціальні мережі, використання Інтернету задля поширення інформації і мобілізації тощо. Падіння диктатора в Тунісі продемонструвало можливість його усунення шляхом мирних демонстрацій, і аналогічна тактика була підхоплена революціонерами в Єгипті, Ємені, Бахреїні, Сирії тощо.

Теорія демонстраційного ефекту і дифузії опозиційних тактик сама собою є недостатньою для розуміння як причин вибуху, так і варіацій траєкторій розвитку: чому тільки в окремих країнах рух протесту перетворився на революційний, до того ж в одних з них зберіг свій більш-менш мирний характер, а в інших перейшов у стадію насильницької конфронтації

Що обумовлювало його успіх або, навпаки, невдачу у досягненні цілей

Чому в окремих країнах громадяни залишились пасивними і не піддалися впливу сусідів

Ці питання вимагають адекватного пояснення.

Враховуючи частоту використання терміну «революції» для позначення «арабської весни», доцільно проаналізувати пояснювальні можливості відповідних теорій. Серед дослідників немає єдиної точки зору на даний предмет. На думку однієї групи, протести і повстання в регіоні являють собою справжню хвилю революційних змін. «Скептики» наголошують на тому, що вживання терміну «революції» є перебільшенням, використовуючи замість нього поняття державних переворотів, невдалих повстань, навіть організованих іноземними силами «заколотів».

За думкою науковців, які зайняли компромісні позиції [14; 17], неможливо поки що точно визначити революційність подій у зв'язку з їх незавершеністю. Аналіз феномену і всіх його навколишніх факторів є процесом, який вимагає розуміння його динаміки в цілому і здатності читати сценарій подій, що розгорнулися, від моменту їх початку і до кінця [26, С.35]. У зв'язку з цим Х. Дабаші надає перевагу використанню найменування «події» замість чітких формулювань і пошуку визначень, а також наголошує на необхідності врахування специфіки країн [19, с. 116]. Аналогічним чином С. Амін попереджає проти надмірного акценту на спільних рисах і застерігає від узагальнень. Спокуса терміну «революція» велика, але вона повинна дати дорогу тверезому та заснованому на емпіриці аналізу поза термінологією. До туману дефініцій треба ставитись, не намагаючись знайти правильну характеристику, а призупиняючи або відкладаючи це завдання [19, с. 117].

В цілому погоджуючись із згаданими точками зору, ми вважаємо, що аналіз подій вимагає наявності орієнтирів і розташування явища у певній системі координат. Дослідження його причин і наслідків неможливо здійснити без розуміння сутності.

Теорії революції можуть надати часткову допомогу у цьому питанні. У ході їх розробки та історичного розвитку були сформульовані критерії для характеристики масштабних процесів політичних змін, пов'язаних із масовими діями поза існуючими політичними інститутами. Узагальнюючи їх, відмітимо, що справжню революцію відрізняють високий рівень публічної участі за межами існуючих політичних інститутів, розмах, інтенсивність виступів проти діючої влади, об'єднання широких прошарків населення у прагненнях змін, їх орієнтація на фундаментальні перетворення і злам системи соціальних і політичних відносин, високий рівень конфліктності протистояння.

Найбільш важливою характеристикою революції є результати, які передбачають не просто скинення урядів і заміну однієї групи еліти на іншу, а глибокі зрушення у політико-інституційних структурах, принципах функціонування політичної системи, основах легітимності. Революція повинна нести не тільки й не стільки руйнівний потенціал, але у першу чергу — творчий [6, с. 27]. Вона є втіленням фундаментальної потенційної здатності людини творити політичні зміни [1, с. 7]. Що стосується насильницьких засобів дій, які часто розглядаються як невід’ємна ознака революційного конфлікту, то на наш погляд, вона не є обов’язковою, адже історія довела можливість здійснення революції без застосування зброї.

За критерієм результатів, а саме здатністю народних виступів вести до фундаментальних змін у характері політичних систем, «арабська весна» навряд чи може розглядатись як «хвиля революцій». У більшості країн регіону вона мала або незначні політичні наслідки (Йорданія, Марокко, Алжир), або потенційні революції були «перехоплені» елітними групами і перетворились на звичайні перевороти (Єгипет, Ємен). Більш того, інколи протестувальники навіть не ставили за мету усунення правлячих керівників від влади і радикальну зміну основ політичного устрою. Відносно «успішні» революції, зокрема в Тунісі, постають одиничними «щасливими» випадками, коли потенціал протесту трансформується у процес переходу від одного типу режиму до іншого на інституційному рівні.

На нашу думку, більш виваженим є визначення «арабської весни» як масштабного народного руху за політичні та економічні зміни, який реалізував себе у різних формах в окремих країнах регіону — від обмежених протестів і локальних заворушень до загальнонаціонального повстання і революції.

Згідно із визначенням П. Штомпки, рухи — це особливий різновид колективних дій, спрямований на здійснення соціальних змін, що розвиваються в межах неформальних, позаінституційних систем [12, с. 166]. Їх характеризують наступні риси:

1. Колективність людей, що діють спільно.
2. Єдність відносно мети колективних дій а саме — змін у суспільстві.
3. Колективність відносно диффузна, з низьким рівнем формальної організації.
4. Дії мають високий ступінь стихійності і не приймають інституціоналізованих, застиглих форм [12, с. 339].

В «арабській весні» ми побачили масштабний прояв цих ознак: раптовий вихід на арену політичного життя тисяч і мільйонів громадян — представників різних соціальних прошарків, які прагнули змін і взяли ініціативу їх реалізації у власні руки через неінституційні, стихійні форми участі, пряму дію. Основу їх ідентичності складала не класовий, соціально-економічний або професійний статус, а спільні ідеали і цінності [7, с. 115–116]. Учасники діяли переважно за межами формальних організацій, об'єднані боротьбою за справедливість, свободу, рівні права, ліквідацію диктатури і свавілля влади— момент, який не здатні пояснити класичні теорії революцій, адже вони розглядають народні виступи переважно через призму функціонування заданих структур і групових інтересів.

Нам здається доречним поєднання теорій соціальних рухів і революції. Якщо остання у різних її підходах надає добре розуміння різноманітних факторів, які сприяють формуванню передумов народних виступів — соціально-економічних, політичних, культурних, міжнародних, — то перша забезпечує нас необхідними інструментами аналізу їх сили та слабкості, динаміки, стадій, за якими вони розвиваються, а потім відходить у небуття історії після виконання певних функцій із суспільно-політичних перетворень.

Підводячи підсумки, хотілося б зазначити, що процес змін в арабському світі не завершився: протести і повстання стали першим кроком, який запустив масштабні трансформації не тільки характеру режимів в окремих країнах, але й регіонального балансу сил. Революція в одній країні завжди є надзвичайно складним процесом, передбачає вплив численних факторів, які утворюють складні взаємозв'язки. Коли ми досліджуємо цілу серію протестів, повстань, революцій, що, з одного боку, мають під собою спільну основу, а з іншого, кожний окремих випадок є унікальним і обумовленим специфічною конфігурацією детермінант, розробити пояснювальну схему стає набагато складнішим. Головний момент тут — уникати спрощень і спокуси втиснути подію у рамки певної теорії, звертати увагу не тільки на спільне, але й на індивідуальне і намагатись зрозуміти події у багатоманітності їх смислів.

Список використаних джерел:

1. Арндт Х. О революции / Х. Арндт; Перевод И. Косич. — М.: Европа, 2011. — 464 с.
2. Голдстоун Дж. К теории революции четвертого поколения / Дж. Голдстоун // Логос. — № 5 (56). — 2006. — С. 58–103.

3. Игошина Ж.Б. Трансформація арабських країн у контексті процесів глобалізації: автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.04 / Ж. Б. Игошина; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад». — О., 2011. — 19 с. — укр.
4. Кудряшова И. В. Внутренние и внешние факторы современных общественно-политических трансформаций в арабском мире // Расширенные тезисы доклада на заседании Ученого совета ИНИОН РАН, 24 ноября 2011 г. http://www.inion.ru/files/File/inion_2011_11_24_kudryashova.pdf
5. Кудряшова И. В. Режимные трансформации на современном арабском востоке / И. В. Кудряшова // Политическая наука: Науч. журн. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отдел полит. науки; Росс. ассоц. полит. науки. — М., 2012. — № 3: Политические режимы в XXI веке: Институциональная устойчивость и трансформации / Ред.-сост. номера Панов П. В., Харит онова О. Г. — 336 с. [С. 160–179].
6. Магун А. Подія революції / А. Магун // І.—№34. —2004. —С. 26–46
7. Павлова Т. В. Социальные движения как фактор трансформации институциональной среды: проблемы теории. 18.08.2008 [Электронный ресурс]. —Режим доступа: http://www.civisbook.ru/files/File/Pavlova_5_08.pdf
8. Сапронова М. Генезис арабских революций / М. Сапронова // Международные процессы. — Т. 9. — № 3 (27). — сентябрь-декабрь 2011 [Электронный ресурс]. —Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty-seventh/15.htm>
9. Семиволос І. Туніс і Єгипет є продовженням подій 2004 року в Україні// Круглий стіл «Вплив на Європу політичної ситуації в арабських країнах». — К., Інститут Горшеніна. — 04.02.2011 [Електронний ресурс]. —Режим доступу: http://www.kipu.org.ua/Projects/projects_31.html
10. Степаненко В. Демократизація в Україні в контексті дилем сучасної ліберальної демократії / В. Степаненко // Агора. Переосмислюючи демократію: Україна і світовий контекст. — Вип. 10. — К.: Стилос, 2011. — 160 с.
11. Труевцев К. М. «Арабская весна»: ход, акторы, технология, промежуточные результаты / К. М. Труевцев // Политика: Анализ. Хроника. Прогноз. — 2012. — № 1. — С. 21–32.
12. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. — М., 1997. — 223 с.

13. Юрчак В. «Арабська весна»: франко–американська позиція / В. Юрчак // Гілея. Зб. наукових праць. –Київ, 2013.—Вип. 75 (№8).—588 с.
14. Amin Samir. The Arab Revolutions: a Year After / Samir Amin // Interface: a Journal For and About Social Movements.—Volume 4 (1).—May, 2012.—P. 33—42.
15. Bayat Asef. A New Arab Street in post-Islamist Times / Asef Bayat // Foreign Policy.—January, 2011 [Електронний ресурс].—Режим доступу: http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/01/26/a_new_arab_street
16. Dabashi Hamid. Zizek and Gaddafi: Living in the Old World / Hamid Dabashi.—1 September, 2011 [Електронний ресурс].—Режим доступу:
17. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/08/201183113418599933.html> Dabashi Hamid. The Arab Spring: The End of Postcolonialism / Hamid Dabashi.—London: Zed Books.—2012.—296 с.
18. Diamond Larry. A Fourth Wave or False Start?Democracy After the Arab Spring / Larry Diamond.—22.05.2011 [Електронний ресурс].—Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67862/larry-diamond/a-fourth-wave-or-false-start#>
19. Haddad Bassam. Syria and Authoritarian Resilience / Bassam Haddad // Interface: a Journal For and About Social Movements.—Volume 4 (1).—May, 2012.—P. 113–130.
20. Klug T. BonfireoftheExperts: theArabUprisingsandtheIsraeli-PalestinianQuestion / T. Bassam // June 1, 2011 [Електронний ресурс].—Режим доступу: http://www.opendemocracy.net/tony-klug/bonfire-of-experts-arab-uprisings-and-israeli-palestinian-question?utm_source=feedblitz&utm_medium=FeedBlitzEmail&utm_content=201210&utm_campaign=0
21. Nigam Aditya. The Arab upsurge and the «viral» revolutions of our times / Aditya Nigam // Interface: a Journal For and About Social Movements.—Volume 4 (1).—May, 2012.—P.165–177.
22. Sorensen David. TransitionsintheArabWorldSpringorFall / David Sorensen // Strategic Studies Quarterly.—Fall, 2011.—P. 22–49.
23. The Arab Spring: Transition to Democracy at a Crossroads //The International Idea Democracy Forum.—Madrid, Spain.—28–29 November, 2011.—25 с.

24. The Revolutions in Tunisia and Egypt. The People without Populism // Perspective.—2 May, 2011. —Heinrich Boll Stiftung. —262 p.—P. 22–27.
25. Ulrichsen Kristian. The Arab 1989 revisited / Kristian Ulrichsen, David Held.—27.09.2011 [Электронный ресурс].—Режим доступа: <http://www.opendemocracy.net/>
26. Yaakoub Hussein. Revolutions for Democracy / Hussein Yaakoub // Perspective.—2 May, 2011.—Heinrich Boll Stiftung. —262 p.—P. 35–43.
27. Way Lucan. The Lessons of 1989 / Lucan Way // Journal of Democracy.—October 2011.—Volume 22, Number 4.—С.17–26.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2013 р.

Смирнова К. Е. «Арабская весна»: влияние на политические процессы в регионе

Автор анализирует теоретические подходы, которые применяются к исследованию сущности, причин возникновения и последствий масштабных протестов и восстаний на арабском востоке, получивших название «арабской весны», в частности теорий революции и социальных движений, демократического транзита, демонстрационного эффекта и диффузии.

Ключевые слова: «арабская весна», революция, народные движения, режимные трансформации.

Smyrnova K. Arab Spring and its Impact on Political Process in the Region

In the article the author examines different theoretical approaches that are applied to the study of nature, roots and results of the large-scale protests and uprisings in the Arab world, known as the «Arab Spring», in particular the theories of revolution, social movements, democratic transition, demonstration effect and diffusion.

Key words: «Arab Spring», revolution, popular movements, regime transformations.

© Смирнова К. Е., 2014